

Värdeontologi

Föreläsning 7

Ontologi: allmänt

- Medan semantik handlar om *språket*, så kan man säga att ontologi handlar om *verkligheten*—hur verkligheten är beskaffad
- Ontologi kan sägas vara ”läran om det varande”
- Man ställer sig frågor om *verklighetens natur*, vilken typ av entiteter som *finns* och *hur de är beskaffade*

Från semantik till ontologi

- Om en viss sats är *sann* så måste det finnas någonting som *gör* det sant
- Nämligen ett *faktum*
- Ex: för att ”tavlan är rektangulär” skall vara sant så måste världen vara på ett visst sätt; den måste innehålla en viss *egenskap* (rektanguläritet) och ett visst *faktum* (att tavlan har denna egenskap)

- Men hur är det då med *värdesatser* som ”Abort är fel”?
- Om det är *sant* att abort är fel så måste det finnas någonting som *gör* det sant. Det måste vara ett *faktum* att abort är fel
- Alltså, för att det skall vara sant att abort är fel så måste världen vara på ett visst sätt; den måste innehålla en viss *värdeegenskap* (”felhet”) och ett visst *värdefaktum* (att abort har denna egenskap)

- *Men finns det verkligen värdeegenskaper och värdefakta?*
- Om ja, hur är dessa egenskaper och fakta isf beskaffade? Är de som vilka andra egenskaper och fakta som helst (t.ex. som faktumet att tavlan är rektangulär) eller är de speciella på något vis?
- Detta är *värdeontologiska* frågor

1. **Realism:** värdeegenskaper/fakta existerar och kan göra värdeomdömen (objektivt) sanna
2. **Idealism:** värdeegenskaper/fakta har en existens som på något sätt är *beroende av oss*. Värdeomdömen kan vara ”sanna” i ngn mening men det är då inte fråga om någon *objektiv* sanning
3. **Nihilism:** Det finns inga värdeegenskaper/fakta. Inga värdeomdömen är sanna

- Emotivister (& preskriptivister) är oftast *nihilister*
- Om värdesatser inte ens kan vara meningsfullt sanna/falska öht så behövs det ju heller ingenting som kan *göra* dem sanna
- Därför är det relativt oproblematiskt för emotivister att förneka existensen av värdefakta och värdeegenskaper

Men nihilister kan också vara *objektivister*

- Objektivism + nihilism = *misstagsteorin*
- Enligt denna teori är våra värdeomdömen påståenden/trosföreställningar om värdefakta
- Men eftersom det inte finns några värdefakta så är alla värdeomdömen falska

- Det är dock vanligt att man kombinerar objektivismen med *realism* som hävdar just att värdeegenskaper och värdefakta existerar
- Notera: Naturalister är också realister
- Men naturalister och objektivister skiljer sig ändå åt ontologiskt (i vad de påstår existera):

- Naturalister är realister med avseende på värdeegenskaper/värdefakta som består i naturliga egenskaper/fakta
- Medan de objektivister som också är värderealister (t.ex. Bergström) är realister med avseende på icke-naturliga värdeegenskaper/fakta
- (Dvs. egenskaper/fakta som inte kan reduceras till vanliga, empiriska egenskaper/fakta)

Objektivitet

- Värderealismen innebär att värdeomdömen kan vara *objektivt sanna*
- Objektivt sant = sant oberoende av vad någon tycker, känner, påstår eller tror
- Jämför först med sanning i *sakfrågor*: Det är t.ex. sant att jorden kretsar kring solen och att Lund ligger i Skåne

- Dessa saker är sanna oberoende av vad någon tror eller tycker om det
- Även om alla skulle sluta tro dessa saker så skulle det fortfarande vara sant att jorden kretsar kring solen och att Lund är i Skåne
- Och även om alla skulle önska att det vore annorlunda så skulle det fortfarande vara sant. Alltså är detta *objektiva sanningar*

- Värdeidealister anser att det är på samma sätt med sanning i värdefrågor
- Det skulle t.ex. kunna vara sant att frihet har ett egenvärde el. att abort är fel oberoende av vad ngn tror eller tycker om det
- Även om människor skulle ändra sina trosföreställningar, önskningsar, attityder, etc. så skulle det fortfarande vara sant att frihet har ett egenvärde el. att abort är fel

- Även värdeidealister anser att värdeegenskaper och värdefakta existerar
- Detta innebär att värdeomdömen kan vara sanna i någon mening
- Men till skillnad från realister så menar idealister att den "sanning" det då är fråga om är inte en objektiv sanning—det är alltså en "sanning" som på ngt vis beror på oss, vad vi känner el. tror

- Bergström säger väldigt lite om idealismen, men han antyder ett argument mot den:
- Han säger att det kan helt enkelt inte vara på det sättet att vad som är rätt, fel, gott, ont, vackert, fult, etc. beror på vad någon tycker eller tror om det!
- Observera att detta är ett normativt arg. Alltså en värdering från Bergströms sida

Argument för värdeidealism: "värdeargumentation"

1. Att argumentera för och emot värderingar förutsätter att man strävar efter sanning
2. Det vore irrationellt att fortsätta argumentera i värdefrågor om man inte trodde att det finns några sanna värdeomdömen
3. Det är rationellt att argumentera i värdefrågor
4. Alltså, är det rationellt att acceptera värdeidealismen

Tre olika svar:

- En idealist skulle kunna hålla med om premisserna men förneka att värdeidealismen följer (dvs. förneka att det måste vara objektiv sanning vi strävar efter)
- En emotivist / preskriptivist skulle kunna säga att det finns andra syften med argumentation i värdefrågor. T.ex. att försöka påverka andras attityder och handlande
- En misstagsteoretiker skulle kunna förneka att det är rationellt att argumentera i värdefrågor

Ett annat argument för värdeidealism: "misstag"

1. Man kan ta miste (dvs. ha fel) i värdefrågor
2. Detta är bara möjligt om det finns sanning i värdefrågor (annars finns det ju inget att ta miste om)
3. Alltså finns det sanning i värdefrågor (dvs. värdeidealismen är korrekt)

Tre möjliga svar:

- En *idealist* skulle kunna köpa premisserna men förneka att måste vara fråga om *objektiv sanning*
- En *emotivist* skulle förneka att man kan ta miste i värdefrågor
- Enligt *misstagsteoretiker* tar vi ju miste hela tiden trots att värde realismen är falsk! (Däremot är realismen en förutsättning för att man skall kunna ha rätt i värdefrågor)

Argument mot värde realism [1]: Empirism (aka "Förklaringsargumentet")

Gilbert Harman

Arg. utgår från den empiristiska principen:

- man har rätt att anta att en viss entitet existerar—eller att ett visst faktum föreligger—endast om detta ingår som en del i den bästa förklaringen av någon observation

1. Vi är endast berättigade att anta att någonting (*X*) existerar om vi har evidens för det
2. Den enda evidens man kan ha för att *X* existerar är att man haft en observation
3. För att en observation skall räknas som evidens för *X* så måste *X* ingå i den bästa förklaringen av observationen i fråga

Vetenskapligt exempel:

- En fysiker ser ett visst fenomen under ett vetenskapligt experiment (en kondensationsstrimma i en dimkammare) och gör den vetenskapliga observationen "Där är en proton!"
- Den bästa förklaringen av denna observation är att det faktiskt finns en proton som hon observerar
- Därför är vi berättigade att anta att protoner existerar

Moraliskt exempel:

- Några ungdomar tänder eld på en katt
- En person ser detta och gör den moraliska observationen "Den handlingen är fel!"
- Vad är den bästa förklaringen av denna observation? Att det är ett objektivet "moraliskt faktum" att handlingen är fel (att handlingen har egenskapen felhet) som personen ser? Nej.

För att förklara observationen räcker det med att åberopa icke-moraliska fakta som att

1. personen har ett visst synintryck av att ungdomarna sätter eld på katten, och
2. personen har en viss känslomässig reaktion på det hon ser, pga. hennes psykologi, gener, uppväxt, kultur, etc.

Inga värdefakta behöver åberopas för att förklara "värdeobservationer"

- Om vi kan ge en tillfredställande förklaring av de observationer vi gör utan att hänvisa till ett visst faktum så utgör dessa observationer *ingen evidens* för att detta faktum föreligger
- Och eftersom vi kan ge tillfredställande förklaringar av värdeobservationer utan att hänvisa till värdefakta så utgör dessa observationer *ingen evidens* för värdefakta

Sammanfattningsvis:

1. Värdefakta ingår inte i den bästa förklaringen av någon observation
2. Därför finns det *ingen evidens* för att värdefakta existerar
3. Således är vi *inte berättigade* att anta att värdefakta existerar

Förtydligande:

- Värdeåsikter ingår i våra bästa förklaringar
- Men ingenstans i dessa förklaringar behöver vi anta att dessa åsikter är (objektivt) *sanna*
- Vi har således *ingen evidens* för att några värdeomdömen är objektivt sanna
- Vi är därför *inte berättigade* att anta att det finns några objektivt sanna värdeomdömen

Hur är det då t.ex. med *matematiska* entiteter?

- Ingen har någonsin direkt observerat *talet fem* eller faktumet att $1 + 1 = 2$
- Är vi därför *inte berättigade* att anta att tal *existerar* eller att " $1 + 1 = 2$ " är *sant*?
- Jo, för att *matematiska sanningar ingår i våra bästa förklaringar*. T.ex. av vetenskapliga observationer! (Inom fysiken etc.)

En värderealist skulle kunna svara:

- Vi åberopar faktiskt värdefakta i våra förklaringar av vissa observationer
- Observationen att en person hjälper nödställda kan kanske förklaras med att personen i fråga är en *god människa*?
- Dvs. att det är ett *faktum* att personen ifråga har *värdeegenskapen att vara god*

- Detta första svar är dock *inte speciellt starkt* (vilket Bergström tycks medge)
- Även detta tycks ju kunna förklaras av att personen har vissa reaktioner och föreställningar som är ett resultat av psykologi, uppfostran, gener, kultur, etc.
- Det är *inte nödvändigt* att åberopa några objektiva värdeegenskaper för att förklara detta

Ett annat värderealistiskt svar:

- Anta att du observerar en katt som skjuter rygg och fräser och du fäller omdömet "Katten är arg!"
- Vi skulle kunna förklara den här observationen med att säga att du har blivit indoktrinerad att ha vissa reaktioner om du ser en katt göra detta
- Är vi därmed inte berättigade att anta att katten är arg och att "arghet" existerar?

Annat svar:

- Bergström anser att den empiristiska principen ("man är berättigad att anta att en entitet existerar endast om den figurerar i den bästa förklaringen av någon observation") har en sorts *självförstörande* karaktär.

- Denna princip ingår ju inte själv i den bästa förklaringen av någon observation!

Dessutom:

- "Bästa förklaring" är en *värdering* och om förklaringsargumentet skulle stämma så kan ju värderingar inte vara sanna
- Då kan det heller inte vara sant att en viss förklaring är bättre än en annan
- Eller kan "bästa" (i vetenskaplig kontext) ges en *naturalistisk* tolkning?

Argument mot värderealism [2]: "Oenighet"

- Vi har tidigare nämnt ett argument som Rachels kallar "Argumentet om kulturella skillnader"
- I dess enkla form säger det att det empiriska faktum att det råder olika värderingar i olika samhällen, kulturer, tidsepoker, etc. visar att det inte finns någon objektiv sanning på värdeområdet

- Detta argument är dock som vi sett *ogiltigt*

- Av det blotta faktum att folk *tycker olika* följer det inte logiskt att det inte finns någon objektiv sanning i frågan
- Jämför med följande: I vissa samhällen har man ansett att jorden är platt, men i andra att den är rund. Det följer knappast från detta att det inte finns någon objektiv sanning i denna fråga!

- En mer sofistikerad version av detta argument utgår från följande fråga:

- Vad är den *bästa förklaringen* till att vi har olika värderingar?
- Är det (1) att det finns en objektiv sanning i värdefrågor som bara vissa kulturer har upptäckt? Eller (2) att det är våra olika levnadsförhållanden och livsvillkor som format våra värderingar?

- Förklaring 2 åberopar inga värdefakta. Det ingår inte som en nödvändig del i denna förklaring att våra värdeåsikter är *sanna*
- Om vi går med på att 2 är den *bättre förklaringen* så behöver vi inte anta existensen av några värdefakta
- Men även detta arg. vilar alltså på den empiristiska principen att man endast är berättigad att anta det som ingår i den bästa förklaringen av observationer

Argument mot värderealismen [3]:
 ”Metafysisk konstighet” (Mackie: ”the argument from queerness”):

- Om det fanns objektiva värdeegenskaper så skulle dessa vara metafysiskt ”konstiga”
- De skulle skilja sig fundamentalt från allting annat vi känner till i universum
- Detta ger oss skäl att tro att värdeegenskaper inte existerar

Vad *mer exakt* är det som är så ”konstigt” med värdeegenskaper?

Förslag:

1. Att de är *icke-naturliga*
2. Att de är *principiellt otillgängliga* för oss
3. Att de har *förmågor* som vanliga, ”naturliga” egenskaper inte har
4. Att de ”supervenierar” på naturliga egenskaper

(1) Är det är just det att de är *icke-naturliga* som är konstigt med värdeegenskaper?

- Bergström: att värdeegenskaper är icke-naturliga innebär ingenting annat än att vi inte kan beskriva dem annat än i värdetermer
- Och det är väl inte är så konstigt!
 Eller?

(2) Är det istället det att objektiva värdefakta är *principiellt otillgängliga* för oss som gör att de är konstiga?

- Om det finns värdefakta (och därmed objektiva värderingar) så skulle vi inte kunna ha *kunskap* om dem på samma sätt som vi kan ha kunskap om vanliga fakta
- Hur kan vi då ha kunskap i värdefrågor?

En värderealist kan svara *antingen*:

1. Man kan *inte* ha kunskap i värdefrågor (värdeskepticism)
eller
2. Vi får kunskap i värdefrågor genom en *speciell kunskapsförmåga* (”intuitionism”)

Mackie: en sådan kunskapsförmåga skulle vara just *konstig!* (”Epistemologisk konstighet”)

(3) Är det kanske så att objektiva värdefakta är konstiga för att de skulle ha en inbyggd förmåga att motivera varje person som känner till dem

- Detta skulle isf vara en konstig förmåga som inga vanliga fakta har
- Bergström: argumentet förutsätter *internalismen*, men det är mest naturligt för en värderealist att vara *externalist*

(4) Är det att värdeegenskaper "supervenierar" på naturliga egenskaper som är konstigt?

- Superveniens: Naturliga egenskaper "bestämmer" eller "drar med sig" värdeegenskaper
- Om en viss handling har en viss värdeegenskap (t.ex. felhet) så har den det *därför att* den har vissa naturliga egenskaper (t.ex. egenskapen att ge upphov till lidande)

• Ex: Om en tavla är t.ex. vacker så är den det *därför att* (eller "i kraft av") att den har vissa naturliga egenskaper (en viss färg, form, komposition, etc.)

• En *annan* tavla som är exakt likadan dvs. som har *exakt samma naturliga egenskaper* måste också ha samma värdeegenskap; den måste också vara vacker

• Men vad betecknar egentligen detta "därför att" eller "i kraft av"?

• Svaret måste vara att det råder någon sorts *relation* mellan värdeegenskaper och naturliga egenskaper. Detta kallas ofta för en "supveniens relation"

• Om värdeegenskaper existerar objektivt så måste också denna relation existera. Men en sådan relation, om den fanns, skulle vara "metafysiskt konstigt"

• Bergström: det är kanske inte så konstigt med superveniens och även om det vore konstigt så är det inget som drabbar bara värderealismen

Exempel:

• Psykologiska/mentala egenskaper sägs superveniera på fysiologiska egenskaper (hos hjärnan)